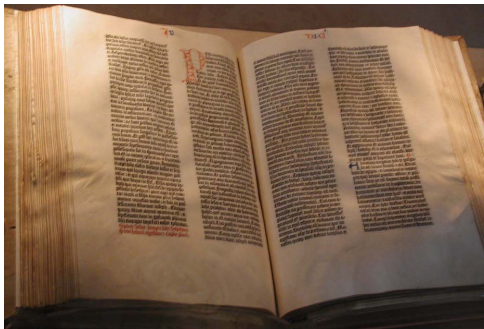

Василь Салій

Біблія написана давньоєврейською і давньогрецькою мовами, які були невідомі широкому загалу, тому переклад Священних Текстів став необхідною умовою поширення християнства. Переклади Біблії національними мовами ставали цілими етапами розвитку духовної культури серед того чи іншого народу. Поява Святого Письма зрозумілою мовою свідчила про зрілість народу і мала величезний вплив на всі сфери його існування. Не винятком став і наш народ, шлях Біблії до якого ми спробуємо простежити у нашій статті.

Вперше на українських землях тексти Священного Писання з'явилися у IX ст. за часів проповіді Кирила і Methodія, хоча існують теорії, що й раніше. Це були книги, пов'язані з богослужбовими потребами (Євангелія, Апостол, Псалми), перекладені староболгарською мовою (пізніше названою церковно-слов'янською). Одним з найвідоміших рукописів на наших землях є Остромирове Євангеліє з XI ст. Перший повний переклад Біблії слов'янською мовою було здійснено аж 1499 року за новгородського архієпископа Геннадія. У 1581 році на Волині з'являється т. зв. Острозька Біблія, слов'янський текст якої зазнав впливу української народної мови. У XVI ст. з'являються перші переклади народною мовою – т. зв. Учительні Євангелії, Пересопницьке Євангеліє (1561), Крехівський Апостол (1563-72) і ін., що дозволили наблизити священні тексти до народу. Тривалий період підневільності українських земель не сприяв справі перекладу Біблії, тим більше, що українська мова усіяко утискалась і заборонялась. Та все ж спроби перекласти окремі частини Святого Письма не припинялись. В Галичині, яка тривалий час перебувала під владою Австро-Угорщини, варто виділити переклади біблійних текстів Маркіяна Шашкевича, Антона Кобилянського, Олександра Бачинського, Ярослава Левицького. У «підросійській» Україні, де ситуація була куди гіршою, Євангелія переклав Пилип Морачевський. Однак Господь подбав у своєму провидінні, щоб наш народ таки зміг читати Священну Книгу рідною мовою...

Переклад Пантелеймона Куліша

Перший повний переклад Біблії українською мовою розпочав у 1860-тих рр. відомий письменник та публіцист Пантелеймон Куліш не знаючи, які драматичні події йому доведеться пережити, перш ніж українська Біблія потрапить до читача. Розпочав Куліш з перекладу книг Нового Завіту, однак здійснював він його не з давньогрецького оригіналу, а з церковнослов'янської мови та інших неоригінальних текстів, що викликало критику рецензентів. Тому Куліш вирішує опанувати давньогрецьку і давньоєврейську мови і наново розпочати переклад уже всієї Біблії. Для цього він переїжджає до Відня, столиці Австро-Угорщини, до складу якої входила значна частина українських земель. А вже у 1869 році був повністю готовий переклад «П'ятикнижжя», який цього ж року вийшов друком у Львові. У 1869 році до справи перекладу долучився молодий український науковець, майбутній відомий вчений-фізик Іван Пулюй. Разом вони розпочали перекладати Новий Завіт, завершивши працю над ним у 1872 році. Паралельно Куліш здійснював переклад книг Старого Завіту. У 1881 році Новий Завіт був опублікований у Львові Науковим товариством імені Шевченка. Праця над Старим Завітом на той час ще тривала. Куліш повернувся на рідну Чернігівщину, хутір Мотронівку, де планував переглянути і відредагувати текст перекладу. Однак праця над ним затягнулась, а у 1885 році пожежа на хуторі знищила рукопис. Ця подія стала справжньою трагедією і водночас випробуванням у житті Куліша. Але Господь дав нове натхнення перекладачу, і в 1885 році він наново розпочав перекладати Старий Завіт, чому присвятив 12 останніх років свого життя. Після смерті Куліша переклад завершували Іван Пулюй та український письменник Іван Нечуй-Левицький. І нарешті у 1903 році Британське та закордонне біблійне товариство видало першу повну українську Біблію («Святе Письмо Старого і Нового Завіту»). За протестантською засадою до видання не були включені второканонічні книги та уривки, окрім того перша українська Біблія не мала приміток. Однак вона здобула широке розповсюдження серед народу та кілька разів перевидавалась.

Переклад митрополита Іларіона Огієнка

Не минуло й 20 років після виходу у світ Біблії Куліша, як професор Іван Огієнко, уродженець м. Брусилів Київської губернії (нині Житомирська область), розпочав другий переклад Святого Письма українською мовою. Причиною цього був стрімкий розвиток біблійних наук (чого не міг врахувати перший перекладач), а також тогочасні зміни в українському правописі. Огієнко розпочав працю над перекладом у 1917 році будучи викладачем Київського університету. Наступного року його було призначено ректором Кам'янець-Подільського університету та міністром освіти та віросповідань Української Народної Республіки, що не сприяло заглибленню в справи перекладу. Лише в 1930 році, перебуваючи в еміграції, Огієнко зміг повністю присвятити себе головній меті свого життя. У 1939 році, після смерті дружини, Огієнко приймає чернечий постриг з іменем Іларіон, а 1940 – стає єпископом. Цього ж року була завершена праця над перекладом.

Першими Огієнко переклав Новий Завіт і Книгу Псалмів, які побачили світ у 1939 році. Однак повного видання через воєнні лихоліття довелось чекати ще досить довго. У 1947 році Огієнко емігрує до Канади, де у статусі митрополита очолює Українську Греко-Православну Церкву у Канаді. Тут він і завершує працю над текстом та передає його Британському іноземному біблійному товариству на рецензію. Але і тут робота просувалась вкрай повільно. Аж у 1962 році в Лондоні вийшов друком 1529-сторінковий том з відтисненим позолотою заголовком – «Біблія». Переклад Огієнка багаторазово перевидавався у США, Канаді, країнах Західної Європи. У 1995 році Біблія Огієнка вперше була надрукована в Україні. Видання містить багатий апарат приміток, посилань, пояснень. Текст Євангелія перекладач подає не суцільно, а розбиває на тематичні частини, виділені заголовками. Як і в Куліша, Біблія Огієнка оминає увагою второканонічні тексти. На сьогодні переклад митрополита Іларіона є найрозповсюдженішим з усіх українських перекладів Святого Письма українською мовою.

Переклад о. Івана Хоменка

Третій переклад Біблії українською мовою здійснив греко-католицький священник, філолог, бібліст, чудовий знавець класичних і сучасних мов Іван Хоменко. Він народився 1892 року у м. Вінниця, навчався у Київському та Віденському університетах. У Відні Хоменко познайомився з митрополитом Андреем Шептицьким, який скерував його на навчання до Риму, де той у 1925 році здобув ступінь доктора філософії. З листопада 1940 року Хоменко був висвячений на священника. Цього ж року в Римі він розпочав працю над перекладом Біблії. Після закінчення війни, у зв'язку із слабким здоров'ям, Хоменко переїжджає на острів Капрі біля Неаполя, де за сприятливих умов та за підтримки василіянського чину, маючи можливість спілкуватись з експертами-біблістами, близько 20 років готує новий переклад Святого Письма. В часі праці перекладач спирався на масоретські тексти. Масоретами (традиціоналістами) називають стародавніх єврейських переписувачів Старого Завіту, які впродовж VI-VIII ст. додали до єврейської абетки (яка складалась з 22 приголосних звуків) 10 голосних, і згідно цієї граматичної системи переписали усі старозавітні тексти. Це дозволило оберегти біблійні тексти від помилок і перекручень з боку майбутніх переписувачів та зробити їх вірогіднішими. Окрім масоретських текстів, Хоменко користувався Септуагінтою (переклад сімдесяти) – грецьким перекладом Старого Завіту, який, за легендою, був здійснений у Олександрії 72 тлумачами за 72 дні у III-II ст. до Р.Х. Для перекладу Нового Завіту Хоменко використовував критичний текст (складений на підставі реконструкції різних первинних рукописів шляхом наукових порівнянь), який на час праці перекладача був виданий Папським біблійним інститутом вже вшосте. Наприкінці 50-х років XX ст. третій переклад Біблії українською мовою був завершений. Розпочалась напружена редакційна праця, якою зайнялась біблійна комісія Чину Святого Василія Великого. До роботи були залучені філологи, богослови, історики, археологи та інші фахівці. Редакційна праця тривала понад 10 років. Третій український переклад Біблії під назвою «Святе Письмо» побачив світ під час заключних сесій II Ватиканського Собору 1963 року. Переклад

Хоменка багаторазово перевидавався і сьогодні ним широко послуговуються християни України усіх конфесій. Особливістю видання є включення до нього второканонічних книг та уривків (Товит, Юдит, 1 Макавеїв, 2 Макавеїв, Мудрости, Сираха, Варуха, Лист Єремії). Для полегшення орієнтації у книзі кожен розділ розпочинається з заголовків, тут містяться численні примітки та коментарі. Перед кожною книгою поміщені вступні статті, що коротко її характеризують. Видання вирізняється красивою літературною мовою та точністю у передачі думок. Переклад Хоменка відомий під назвами «Римська Біблія», оскільки перекладач працював у Римі та на о. Капрі, а також «Вишнева Біблія» за вишневий колір обкладинки, в якій вона видавалась.

Переклад о. Рафаїла Турконяка

У 1991 році засноване Українське Біблійне Товариство (УБТ), а в 1993 році ним було ухвалено розпочати четвертий переклад Біблії сучасною українською літературною мовою. Це відповідальне завдання доручили греко-католицькому священику Рафаїлу Турконяку, який з благословення Йосипа Сліпого розпочав перші спроби перекладу Біблії ще у 1975 році. Народився майбутній перекладач у 1949 році в англійському Манчестері в сім'ї українських емігрантів. Після закінчення школи у Англії вступив до Римського університету при Конгрегації Поширення Віри, де опанував стародавні та сучасні європейські мови та здобув учений ступінь доктора богослов'я і літургії. В 1991 році о. Рафаїл переїхав до Львова, а в 1993 року під егідою УБТ розпочав працю над четвертим українським перекладом Біблії. Новий Завіт, який перекладався з оригінальної давньогрецької мови, був завершений у 1996 році. Переклад Старого Завіту здійснювався з Септуагінти. Ще одним джерелом для Турконяка стали попередні напрацювання, пов'язані з виданням ним Острозької Біблії. Праця над Старим Завітом тривала до 2007 року. Однак попереду на текст ще чекала копітка роботи перевірки, редагування і вдосконалення, до якої було залучено велику кількість фахівців різноманітного профілю. Новий Завіт побачив світ у 2000-2001 роках, а повний переклад Біблії вперше був презентований аж 21 червня 2011 року в Києві. Як і Хоменко, Турконяк включив до видання второканонічні книги додаючи до них також 3 Книгу Езри і 3 Книгу Макавеїв. Особливістю Біблії Турконяка, у порівнянні з іншими, є те, що переклад Старого Завіту здійснено з давньогрецького тексту.

Висновки

Великою Божою ласкою для нашого народу стала поява Святого Письма рідною мовою. Бачимо, що Біблії довелось зазнати чимало випробувань і труднощів на шляху до українського читача. Тому нашим великим завданням є шанувати Священну Книгу, читати

Її і провадити своє життя згідно з її настановами.

Василь САЛІЙ, Українські перекладачі Божого Слова // СЛОВО №2 (74)